

О ПЕСНИКУ НА МЕЋИ СВЕТЛОСТИ И МРАКА

Поезија Слободана Ракићића, зборник радова, ур. И. Негришорац, Ј. Марићевић Балаћ, Матица српска, Нови Сад 2023

Песнички глас једног од најзначајнијих књижевних делатника друге половине XX и почетка XXI века, Слободана Ракићића (1940–2013), овенчан је Змајевом наградом за 2010. годину поводом збирке песама *Пламен и роса* (2010). Награда којом Матица српска одаје признање песницима у спомен на Јована Јовановића Змаја још од 1953. године Ракићићу је уручена 2011. године, а 2023. године, деценију након његове смрти, објављен је зборник радова *Поезија Слободана Ракићића*.

Прилози сабрани у зборнику у различитом виду приступају Ракићевог прегалаштву, сведочећи о потреби да се успостави континуитет промишљања његовог песништва, не занемарујући шири контекст његовог културног деловања и позиционираности на српској књижевној сцени. Зборник систематизован у шест целина бива отворен у свечаном тону, двома беседама поводом доделе Змајеве награде, од којих прву потписује један од чланова жирија, Славко Гордић, који настоји да збирку *Пламен и роса* смести у Ракићевог поетички оквир, али и да предочи њену особеност. Гордић уочава постојану нит која нове песме повезује са претходним, именујући је као „непретргнут континуитет једног меланхолично тајновитог доживљаја света, с кореном у древнијем нашем наслеђу колико и у симболистичкој и неосимболистичкој лирској метафизици позног Дучића и трагичног, кратковекног Миљковића”. У збирку *Пламен и роса* уткани су одједи осећаја самоотуђености и измештености, језгровито смештеног у наслов збирке из 1970. године, *Свети нам није дом*, и њену истоимену песму. Примећен је и ехо у критици препознатог „пророчног песимизма”, својственог песмама које су указивале на надолazeћу пропаст, а потом су је потврдиле недаће српског народа косовско-метохијског поднебља. У односу на главне тематске кругове Ракићевог песништва које Гордић сугерише, метафизичку отуђеност, епохални сумрак и српску историјско-егзистенцијалну муку, награђена збирка бива препозната као поновно враћање на суптилније развијене мотиве ранијих песама, те су наведена три нова песничка регистра: интимистички, дескриптивни и путописни. Конац беседе у надахнутом маниру подсећа на истоветност марљивости лауреата и Змаја, у контексту неуморног залагања у књижевном животу, те Гордић помиње и Српску књижевну задругу као институционалну симболичку повезницу, поред Матице српске. У својој беседи Ракићић се, као председник Српске књижевне задруге од 2005. године, осврнуо на њен амблем који је осмислио управо Змај, као и на његов немерљив допринос у успостављању идентитета српске поезије и националног лика, захваљујући

постојаном темељу који је изнедрило песништво српског романтизма, из кога такође неретко црпи инспирацију. Имајући у виду рецепцију Змајевог дела и његов стиховима исписан „морални кодекс највиших вредности”, Ракитић поводом доделе награде закључује: „Змај је *жив ђесник*”. Наведена изјава ће бити смештена у наслов интервјуа који са песником води Зоран Хр. Радисављевић, што представља трећу целину зборника.

Ракитић у интервјуу истиче Змајеву заступљеност у антологијама, али и мање ведру перспективу проматрања поезије, имајући на уму њен дестабилизован положај у поретку урушавања традиционалних вредности и занемаривања културног наслеђа. Подстакнут Радисављевићевим питањима, која покривају кључне тачке његовог стваралачког и животног пута, као и проблемска чворишта српског културног идентитета и актуелних друштвенополитичких збивања, Ракитић ће потврдити да песничка индивидуалност не може бити одвојена од колектива, а ни од својих песничких „предака”. Осим казивања о личној, песничкој одговорности спрам историјског тренутка, Ракитић је у појединим драгоценим сегментима интервјуа начинио децентан аутопоетички осврт на своје песништво. Песник упућује на поднаслов збирке *Пламен и роса*, „Лирски дневник”, који би могао бити интегрисан и у друге песничке збирке, сугеришући на значај двоструких датума који сведоче о комплексности генезе песама, али и о духу времена којим су подстакнуте. У специфичном дневничком модусу структуриран је и текст Славка Гордића, смештен у другу целину зборника, у којој је укрштено осам критичких и научних погледа на Ракитићево песништво. У тексту „Мали дневник поновног друговања с поезијом Слободана Ракитића” Гордић сабира шест засебних, датираних записа који сагледавају идејне и формалне особености његовог песништва, од збирке *Свештосћи рукојиса* (1967) до *Пламена и росе* (2010). Гордићев дневнички, наизглед неформални и секвенцирани приступ песниковом делу доноси бројне драгоцене увиде о утицајима на његово песништво, као и сродство са другим песницима. Имајући у виду збирку *Водена слова*, Гордић запажа преплитање интимног са културноисторијским, што подсећа на *Хогогарје* Миодрага Павловића, емотивни набој сродан песничкој књизи *Немам више времена* Десанке Максимовић, као и сету „зрења и прозрења” налик песничкој књизи *Све самљи* Бране Петровића. У „малом дневнику скоковитог, необавезујућег читања” песама Слободана Ракитића указано је на његову заступљеност у антологијама и на значајне критичке погледе, што ће нарочито бити тематизовано у тексту-сећању на Ракитића, „пјесника Основне земље”, који потписује Јован Делић. Кључни биографски и библиографски подаци о песнику, његове идеје, поимање поезије и сагледавање српских националних питања, наведени су у Делићевом синтетичућем тексту који отвара другу целину зборника. Песник посебног

елегичног осећања историје, „песник завичаја”, „пјесник Основне, Јужне земље, пјесник Рашке, Метохије и Косова; пјесник Старе Србије”, сагледан је и као песник изразитог версификаторског умећа и темељног односа према језику. Делић закључује да се стога у његовом песништву укрштају аристотеловски принцип песничке технике али и песничког заноса, односно, платоновског уплива божанске природе. Делић истиче осећање које прожима целокупно Ракитићево песништво, сажето у наслову „Свет нам није дом”, који Гордић дефинише као „метафизичко-поетички амблем његовог песничког говора”, а Саша Радојчић сагледава као Ракитићево песничко „симболичко средиште”.

Радојчић интерпретира песму „Свет нам није дом”, као и тематско-мотивске одлике песничке збирке у којој се налази, сагледавши Ракитића у светлу мисаоног и филозофског континуитета са Његошем, Стеријом, Костићем, Миљковићем и Христићем. Кроз призму мотива неприпадања, осећања „метафизичке бездомности и неукорењености”, Радојчић ће у своје тумачење укључити проблематизацију идентитета, поменувши новије аспекте филозофских теорија идентитета које су индикативне за поимање Ракитићевих песама. Анализирајући позицију лирског субјекта који на крилима благе наде настоји да се врати извору или прелије своју егзистенцију на могући свет након датог, Радојчић указује на стих „Све се корену враћа” и значај цикличног саморазумевања лирске субјективности. Она тежи трансцендентном, али су, како казује „Стожер”, завршна песма у збирци, „сједињени, у језику тек”. Моћ језика и поезије, као обнављајућа сила у Ракитићевом поетском светоназору, примећена је и у раду Марка Паовице, као племенити хуманистички отпор злу, кроз призму апокалиптичких визија у оквиру трећег тематског круга – српских историјско-егзистенцијалних мука.

Призори изокренутог поретка стварности и туробних слутњи постепено су пресецали ведро озрачје песама које славе српске јужне пределе, да би од упозорења Ракитићево песништво прерасло у сведочење о страдању и снажни отпор. На основу Ракитићевог односа према епохалним догађајима, Паовица уочава три фазе његовог стварања. Прва фаза отпочиње средином шездесетих година XX века и траје до 1982, и у њој Ракитић слути и пророкује недаће српског народа. У другој фази, од 1982. до 1999, „поетски сведочи, елегично евоцира, молитвено зазива и оплакује”, док у трећој песничкој фази, од 1999. до 2010, Ракитић гласно протестује и резигнирано пева о обистињеним слутњама. Апокалиптични наговештаји, а потом и призори историјског суноврата, удружени су са драматичношћу Страшног суда, мотивима изгона али и косовског завета, стога Паовица у апокалиптичким поетским сликама уочава документарно-стварносни и фантастично-имагинативни слој. У другој фази коју помиње Паовица, у збиркама *Основна земља* (1988) и *Тайце у иламену* (1990), Иван Негришорац ће тумачити песничко-фено-

менолошке слике куће, усмеривши се првенствено на песму „Кућа” из 1989. године, када се већ наслућује пропаст Југославије, а потом и песме сродног тематско-мотивског склопа. Након осврта на многоструку феномена и функције куће у животу човека, као и на мотивску заступљеност у дијахронијској перспективи, Негришорац ће сугерисати да кућа и простор дома појединца у Ракитићевом песништву надилазе трошност објекта коме прете силе разарања, те постаје израз колективног идентитета, односно породице и читавог народа. Постепеном анализом песме „Кућа” предочено је урушавање племенитих и благотворних намера градитеља, будући да кућу насељавају бића демонског света, из кога потиче и удаљени виновник зла, те у елегичном тону бива опеван слом жеља и идеала. Саобразни мотивски преплет, односно схему процеса уништења животног простора, Негришорац уочава у песмама „Сенке на прагу кућном”, „Доме, слатки доме” и „Сонет о разореном дому”. Примећено је да је уплив хришћанске светлости као утехе нарочито уткан у Ракитићев сонет.

О збирци *Душа и сјруг* (2011), у којој су сабрани сонети Слободана Ракитића, писала је Сања Париповић Крчмар у контексту вишезначности појма међе који се рефлектује на тематско-мотивски и композициони план сонета. Ауторка указује на Ракитићеву свест о традицији сонета у српском и европском песништву, нарочито имајући у виду Дучића као песника „страшне међе”. Мотив међе уочен је у контексту границе између стварности и хтонског света, јаве и снова, мрака и ведрине, односно уочене су међе унутар лирског субјекта и ван њега. На композиционом плану мотив међе додатно је наглашен дводелном формом сонета.

Усмерене на обиман корпус истраживања, Јелена Марићевић Балаћ и Сања Перић бавиле су се моћним и постојаним мотивима Ракитићеве поезије, плодом и птицама, чиме је дат драгоцен допринос ситематизацији њиховог широког значењског и функционалног спектра. Анализирајући орнитолошки свет Ракитићеве поезије, Јелена Марићевић Балаћ указује на то да су посредством мотивско-симболичког потенцијала птица естетизоване аутопоетичке мисли, те да је птица саобразна лирском субјекту, али и песми, земљи, односно Србији. Птице чине и „птичје племе”, тачније – српски народ притиснут историјским бременом, који се креће попут птица селица, угрожених грабљивицама у опустелом свету лишеном жар-птице и златних пауница. Ауторка примећује аспекте романтичарске поетике у сагледавању колектива у контексту „птичјег племена”, али и бројне инверзије и иронијски устројене песничке слике које сведоче о немогућности уплива бајковитог и невиног. Митско-религиозни аспекти осветљени су у богатој мрежи мотива крилатости и препознати су хоризонти наде и спасења у поју Ракитићевих птица. Наду која успева да ублажи песимизам Сања Перић препознаје у различитим мотивима плода који се изједначавају са словесношћу, светим

стварањем и настанком песме, али и указује на то да се мотив плода у његовом песништву најчешће јавља у суморном обличју. Патња, раситњеност бића и нарушеност целине, као и жудња за њеним досезањем, неретко су предочене мотивом плода, са којим је, како ауторка примећује, у појединим песмама изједначен и лирски субјекат, али и колектив, истргнут са свог матичног тла и лишен могућности зрења. Изван симболичког и метафоричког домена, мотив плода се у Ракитићевом песништву јавља и као део декорума, додатно наглашавајући и појачавајући песничке слике.

Специфичан и сентименталан декорум који одликује овај зборник творе фотографије песника као и фото-биографија коју потписује Драган Лакићевић. Поред прилога који се односе на контекст Змајеве награде, важно је указати на богату и прецизно систематизовану грађу за библиографију Слободана Ракитића која заузима значајан простор зборника и представља драгоцене, на једном месту сабране координате у кретању кроз разубеђене просторе његовог књижевног рада. Поред књига, поезије и прозе у периодици, есеја, приказа, предговора и поговора, наведене су и песме објављене у антологијама и зборницима, интервјуи, изјаве, говори; побројани су текстови који се односе на његов уређивачки рад, као и литература о његовом делу.

Континуирана потреба за сусретом са поезијом Слободана Ракитића потврђена је најновијим зборником, који представља релевантно истраживачко и читалачко полазиште. Текстови о којима је било речи усмерени су на различите аспекте Ракитићевог песништва, а приметне су и бројне споне у истраживаном тематско-мотивском склопу, те стога зборник представља једну кохерентну целину. Осим у драгоценом доприносу у поимању Ракитићевог песничког гласа, врлина зборника огледа се у осврту на критичку рецепцију Ракитићеве поезије, као и благи полемички однос према изреченим увидима. Славко Гордић нам казује да његов поновни сусрет са поезијом Слободана Ракитића више оснажује но што разрешава питања у чијем знаку живи сећање на његов лик и дело. Ракитићево песништво, у сазвучју са савременим егзистенцијалним стрепњама појединца и колектива, својом оснажујућом природом бди над нама данас, док ће се светлости његовог рукописа прелити и на оне после нас.

Мсп Нина В. СТОКИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
nstokic012@gmail.com